

Maraton

KORNEL UJEJSKI

Maraton

The mountains look on Marathon
And Marathon looks on the sea;
And musing there an hour alone,
I dream'd, that Greece might still be free,
For standing on the Persian's grave,
I could not deem myself a slave. ¹

Byron

WSTĘP

Wy chcecie pieśni! — wy chcecie pieśni,
Zapewne dźwięcznej i słodkiej dla ucha,
A ja mam dla was, o! moi rówieśni,
Pieśń, co przypomni wam brzęki łańcucha.

Śpiew, Radość, Niewola

Wy chcecie pieśni ni² kwiatu do wieńca,
Co by śród³ uczty mogła was pochwalić,
A ja bym pragnął wam w ogniu rumieńca
Rozmiękle dusze jak zbroję ostalić⁴.

O! żal się Boże — tak młode pachole,
Zamiast miłować, muszę nienawidzić
I jasne czoło omarszczać w mozołe
I czyste usta wykrzywiać — i szydzić.

Wciąż się szamocę, szukając sposobów,
Jakby was zmęźnić — wszystkie drogi mylnie!
A więc z pochodnią wstąpić chcę do grobów,
Na jaw wygrzebię czyny podmogilne. —

Dawnych olbrzymów przed wami postawię
I z nimi wskrzeszę stary świat zamarły;
Może choć wtenczas przy waszej niesławie
Z wstydem przyznacie, że jesteście — karły.

Może choć wtenczas, stojąc na pręgierzu⁵
Przed sądem świata, przed własnym sumieniem,

¹ *The mountains look on Marathon...* (ang.) — Góry spoglądają na Maraton, a Maraton spogląda na morze; dumając tam godzinami w samotności, śniłem, że Grecja może nadal być wolna; stojąc bowiem na grobie Persów, nie mogłem uwierzyć, że sam jestem niewolnikiem (George Gordon Byron, *Don Juan, Pieśń trzecia*, LXXXVI 3; podczas pobytu w Grecji, będącej wówczas pod panowaniem tureckiego Imperium Osmańskiego, Byron 24 stycznia 1810 odwiedził pole bitwy pod Maratonem). [przypis edytorski]

² *ni* — tu: niby, tak jak. [przypis edytorski]

³ *śród* (daw.) — wśród, pośród; tu: w czasie, podczas. [przypis edytorski]

⁴ *ostalić* (daw.) — nadać czemuś własności stali, uczynić stalowym; tu przen.: zahartować. [przypis edytorski]

⁵ *pręgierz* — słup, przy którym dawniej wystawiano skazańców na widok publiczny i wymierzano im karę. [przypis edytorski]

Przyznacie sami, że rdzę na puklerzu⁶
Można zmyć tylko własnej krwi strumieniem.

Cierpka to mowa — jak krew siekła, czarna,
Ale w niej skryta myśl zbawienia leży;
Wszak wiecie, bracia! że z cierpkiego ziarna
Dąb rozłożysty pod niebo wybieży⁷.

r. 1845

I.

Ha! Sardes⁸ gore⁹! A spowity w dymie
Gnuśny mieszkaniec snem rozkoszy drzymie¹⁰
I osmalone nim przetarł powieki,
Już go objęły złote ognia rzeki,
Już nieprzyjaciel stopą pierś mu tłoczył,
I nóż ocierał, co się w niej obroczył...
Ha! Sardes gore! lament się rozrasta,
Ha! Sardes gore!...

Pożar

Z płonącego miasta
Wybiegł niewolnik¹¹, a za nim w pogoni
Jęk konających przy uchu mu dzwoni; —
On leciał nocy osłoniony mrokiem;
Czasem za siebie rzucał trwożnym okiem,
A wiatr przez góry za nim żarem dmuchał
I wrzask niósł z sobą. On stanął i słuchał:
Może mu teraz wróg braci wyrzyna
I starą matkę napawa¹² krwią syna
I chatę niszczy ogniem i żelazem? —
— Hej, nie ma czasu! Z satrapy¹³ rozkazem
Pędź dalej, gończe! Jeszcze drogi wiele!
Gdy wrócisz, trupów policzysz w popiele.
Zerwał się goniec, znękany boleścią,
Ruszył przez puszcze¹⁴ z nakazaną wieścią
I biegł tak skoro¹⁵ aż do wschodu słońca;

Wojna, Przemoc, Wróg,
Trup

⁶puklerz — rodzaj okrągłej tarczy, tu ogólnie: tarcza. [przypis edytorski]

⁷wybieży — dziś: wybiegnie. [przypis edytorski]

⁸Sardes — staroż. miasto w zach. części Azji Mniejszej, stolica Lidii. W 547 p.n.e., po klęsce Krezusa, ostatniego króla Lidii, stało się siedzibą satrapii (prowincji) perskiej. Podczas powstania jońskiego (499–494 p.n.e.), rewolty miast greckich na wybrzeżu Azji Mniejszej przeciwko panowaniu perskiemu, zostało w 498 p.n.e. zaatakowane przez powstańców. Grecy zdobyli i podczas walk doszczętnie spalili miasto, spłonęła również słynna świątynia lidyjskiej bogini Kybele. Po ataku na Sardes do powstania dołączyły greckie miasta-państwa nad Bosforem i Hellespontem, w Karii oraz na Cyprze. [przypis edytorski]

⁹gore (daw.) — pali się, płonie. [przypis edytorski]

¹⁰drzymać — dziś popr.: drzemać. [przypis edytorski]

¹¹Wybiegł niewolnik — goniec wysłany przez satrapę perskiego do stolicy z wiadomością o napaści na Sardes. Grecy zajęli całe miasto oprócz twierdzy, ale perskiemu garnizonowi pod komendą satrapy i lidyjskim mieszkańcom udało się ich odeprzeć. [przypis edytorski]

¹²napawać (daw.) — poić kogoś (czymś), dawać komuś pić coś. [przypis edytorski]

¹³satrapa — mianowany przez króla namiestnik prowincji (satrapii) w staroż. Persji. [przypis edytorski]

¹⁴puszcza (daw.) — pustkowie; pusty, dziki teren. [przypis edytorski]

¹⁵skoro (daw.) — szybko. [przypis edytorski]

A gdy na czatach¹⁶ zszedł¹⁷ innego gońca,
»Hej, Sardes gore! Do Suzy!¹⁸ Do Suzy!«
Krzyknął i wrócił; a tamten przez gruzy
Jak struś popędził, rozwinąwszy skrzydło —
I znikł przed słońcem jak nocne straszycło.

2.

Suza, wiosenna królewska stolica,
Jako wybrana młoda miłośnica,
Rozpieszcza pana; o, bo jej kochany
Zatęskni w lecie do swej Ekbatany¹⁹,
A stamtąd w zimie mknie do Babilonu²⁰;
A gdy się skłoni do wiecznego schronu²¹,
W Persepolis²² skałach grób wyrąbie,
I na wiek wieków uśnie w katakombie²³.

W Suzie, na dworze, król Dariusz²⁴ ucztuje;
Sto cudnych dziewic jemu służy,
Sto niewolników na klęczkach się wije; —
On innej wody przy stole nie pije,
Tylko z Choaspu²⁵ dalekiej krynicy,
A chleb je tylko z eolskiej²⁶ pszenicy,

Król, Uczta

¹⁶*na czatach* — tu: na posterunku; *na czatach zszedł innego gońca*: w rozległym imperium perskim funkcjonował opisany przez Herodota (*Dzieje* VIII 98) system pocztowych kurierów królewskich: konny posłaniec bez względu na pogodę podążał do oddalonej o dzień drogi kolejnej stacji, gdzie przekazywał powierzona wiadomość swojemu zmiennikowi; wiadomość przekazywana Drogą Królewską łączącą Suzę i Sardes, ciągnącą się na długości ponad 2,5 tys. km, docierała w ciągu tygodnia, podczas gdy podróż pieszo zajmowała trzy miesiące. [przypis edytorski]

¹⁷*zszedł* (daw.) — spotkał, idąc. [przypis edytorski]

¹⁸*Suza* — staroż. miasto w ob. Iranie, stolica Elamu, później jedna z rezydencji królewskich (stolic) perskiego imperium Achemenidów; położone ok. 250 km na wsch. od Tygrysu, pomiędzy rzekami Karche i Dez. [przypis edytorski]

¹⁹*Ekbatana* — starożytna stolica państwa Medów, później jedna z rezydencji królewskich (stolic) perskiego imperium Achemenidów. [przypis edytorski]

²⁰*Babilon* — starożytne miasto w środkowej Mezopotamii (ob. Irak), nad Eufratem, dawna stolica Babilonii, słynna z opisanych przez Herodota potężnych murów obronnych i wiszących ogrodów królowej Semiramidy; w okresie perskim jedna z rezydencji królów perskich (stolic państwa). [przypis edytorski]

²¹*schron* (daw.) — schronienie. [przypis edytorski]

²²*Persepolis* (dziś ndm) — staroż. miasto w Persji, w ob. zach. Iranie; zał. przez Dariusza I Wielkiego w 518 p.n.e.; jedna z królewskich rezydencji perskiego imperium Achemenidów, ceremonialna stolica państwa; *W Persepolis skałach grób wyrąbie*: w górskiej dolinie ok. 12 km od Persepolis wykuto w ścianie skalnej komory grobowe, w których pochowano perskich królów z dynastii Achemenidów, w tym Dariusza I Wielkiego. [przypis edytorski]

²³*katakomba* — tu: grobowiec; dziś *katakumby*: system połączonych ze sobą podziemnych korytarzy z wnękami lub komorami grobowymi, pełniący funkcję cmentarza. [przypis edytorski]

²⁴*Dariusz I Wielki* (ok. 550–485 p.n.e.) — król perski (od 521) z dynastii Achemenidów, odnowiciel państwa, zdobywca; zreformował administrację, przepisy prawa, system podatkowy i armię, rozbudował sieć dróg, stworzył sprawnie działający aparat państwowy zarządzający największym imperium ówczesnego świata, rozciągającym się od Tracji, Macedonii, Azji Mniejszej i Egiptu na zachodzie aż po dolinę Indusu na wschodzie; dokonał inwazji na Grecję kontynentalną, rozpoczynając tzw. wojny perskie. [przypis edytorski]

²⁵*Choaspes* — ob. Karche, rzeka w prowincji Chuzestan w płd.-zach. Iranie, płynąca z gór Zagros na południe, wpadająca do Tygrysu w pobliżu jego połączenia z Eufratem; w starożytności słynęła ze swojej świeżej, czystej wody; *On [król perski] innej wody przy stole nie pije, Tylko z Choaspu dalekiej krynicy*: wg Herodota (*Dzieje* I 181) i późniejszych autorów antycznych królowie perscy pili wodę wyłącznie z Choaspesu, nad którym leżała Suza, nawet podczas wypraw wojennych armii prowadzonej przez króla towarzyszyły wozy z naczyniami z przegotowaną wodą z tej rzeki; tu autor, chcąc pokazać rozległość imperium perskiego, obejmującego w wyniku podbojów Dariusza Wielkiego także dolinę Indusu, pomylił Choaspes przepływający przez okolice Suzy z inną rzeką o tej samej starożytnej nazwie, zwaną też Zuastus a. Guraeus, wypływającą z gór Hindukusz w płn. Afganistanie i wpadającą do Indusu niedaleko miejsca, gdzie wpływa do niego rzeka Kabul (staroż. Kofes). [przypis edytorski]

²⁶*Eolia* — kraina hist. na płn.-zach. wybrzeżu Azji Mniejszej, zasiedlona przez Greków mówiących dialektem eolskim. [przypis edytorski]

A wino jego, to aż z Chalibamu²⁷,
Sól z puszczy Afryki, ze świętego chramu²⁸
Zewsa-Ammona²⁹. Bo każda kraina
Pod jego ręką żelazną się zgina,
Co ma najlepsze, z drugimi pospołu³⁰
W pokorze znosi do pańskiego stołu.

A gdy tak Dariusz rozległ³¹ się za stołem,
Przybieżał³² goniec i padł przed nim czołem³³,
I woła: »Panie! Sardes, Sardes płonie!
Sardes to klejnot w twej złotej koronie,
A oto rokosz³⁴ podnieśli Jończycy³⁵,
Sprzymierzeńcami są im Ateńczycy³⁶
I palą miasto!«

A drugi nadbieży,
I woła: »Panie! Sardes w gruzach leży!
Ateńczyk spalił zamek i świątynię³⁷,
Winem napelnia święcone naczynie
I tobie, królu, przy uczcie urąga!«
Król, wściekły gniewem, wielki łuk naciąga,
Wybiegł i w błękit wypuszcza zeń strzałę
Z prośbą do bogów, aby tę zakalę³⁸
Krwia obmyć dali. I jednego sługę
Odstawił, aby każdą rwącą strugę
Wrzawnych uczt jego tamował wykrzykiem:
»Pomnij³⁹ się, panie! mścić nad Ateńczykiem!«

A potem magów⁴⁰ rozkazał przywołać
I pyta: »Grekom godzienem⁴¹ podolać?»

Wiadomość

Gniew, Zemsta

²⁷ *Chalibam* — właśc. *Chaldia*: region hist. w pln.-wsch. Azji Mniejszej zamieszkiwany przez staroż. lud Chalibów (Chaldów). [przypis edytorski]

²⁸ *chram* — świątynia. [przypis edytorski]

²⁹ *Sól z puszczy Afryki, ze świętego chramu Zewsa-Ammona* — w oazie Siwa na egipskiej Pustyni Zachodniej, 550 km na zach. od Nilu, znajdowała się ważna starożytna świątynia z wyrocznią egipskiego boga Amona, utożsamianego z greckim Zeusem; wg rzymskiego pisarza Pliniusza (*Historia naturalna* XXXI, IX) w pobliżu świątyni pozyskiwano sól o nazwie *hammoniacum*; *Zews*: daw. zapis, będący próbą oddania jednosylabowej wymowy tego imienia (por. ros. *Зевс*). [przypis edytorski]

³⁰ *pospołu* (daw.) — wspólnie, razem. [przypis edytorski]

³¹ *rozległ się* — rozłożył się (por. legnąć: położyć się); starożytni uctowali, leżąc na sofach. [przypis edytorski]

³² *bieżyć* (daw.) — biec, spieszyć, podążać; *przybieżał*: przybiegł. [przypis edytorski]

³³ *padł przed nim czołem* — perski zwyczaj i ceremoniał dworski wymagał okazywania królowi czci przez czołobitny pokłon do ziemi, co budziło oburzenie i sprzeciw Greków, którzy w ten sposób oddawali hołd tylko bogom. [przypis edytorski]

³⁴ *rokosz* — bunt, powstanie zbrojne. [przypis edytorski]

³⁵ *Jończycy* — mieszkańcy Jonii, staroż. krainy na zach. wybrzeżu Azji Mniejszej, skolonizowanej w XI w. p.n.e. przez Greków mówiących dialektem jońskim, głównie z Attyki i Peloponezu; do jej najważniejszych miast należały Milet i Efez. [przypis edytorski]

³⁶ *Sprzymierzeńcami są im Ateńczycy* — Ateny wsparły powstanie, wysyłając na pomoc dwadzieścia okrętów, pięć okrętów wysłała Eretria, miasto-państwo na wyspie Eubei; powstańcy czekali z rozpoczęciem działań zbrojnych do przybycia sojusznicznych okrętów, żeby zyskać przewagę na morzu, następnie zjednoczone siły popłynęły do Efezu i znienacka napadły na Sardes. [przypis edytorski]

³⁷ *Ateńczyk spalił zamek i świątynię* — Grecy spalili całe Sardes, wraz ze znaną świątynią bogini Kybele, ale nie zdobyli twierdzy miejskiej; wobec oporu i naciągających nieprzyjaciół wycofali się na wybrzeże, gdzie pod Efezem zostali pokonani przez ścigające ich wojska perskie, wskutek czego Ateńczycy i Eretrajczycy opuścili powstańców. [przypis edytorski]

³⁸ *zakala* — rzecz kompromitująca, przynosząca wstyd, hańbiąca. [przypis edytorski]

³⁹ *pomnieć* (daw.) — pamiętać. [przypis edytorski]

⁴⁰ *magowie* — starożytni mędrcy i kapłani Medów i Persów; najwcześniejsze znane użycie tego słowa znajduje się w słynnej trójjęzycznej inskrypcji z Behistun, wyrytej w skale na rozkaz Dariusza I Wielkiego. [przypis edytorski]

⁴¹ *godzienem* (daw.) — konstrukcja z ruchomą końcówką osobową czasownika przyłączoną do przymiotnika: [czy] godzien [jest]-em; tu w znaczeniu: czy jestem zdolny, zdatny do czegoś. [przypis edytorski]

Naród to wielki, gdy taki zuchwały«.
A oni rzeką: »Królu! kraj ich mały
I w mniejsze jeszcze rozerwany państwa:
Łatwo go w jarzmo⁴² zakować⁴³ poddaństwa.
To szczypta ziemi, tyle, co zatrzyma
Przechodzącego podeszwa olbrzyma.
A gdybyś kazał ostrymi pazury⁴⁴
Rozerwać stare Babilonu mury,
To mógłbyś, panie! żwirem i kamieniem
Zasytać kraj ten z całym pokoleniem⁴⁵«.

Magowie prawdę mówili ci, królu.
Naród to mały, lecz jak pszczoła w ulu
Każdy z osobna o swym domu radzi,
A gdzie potrzeba, wszystek się gromadzi.
O! kraj to mały — tyle, co zatrzyma
Przechodzącego podeszwa olbrzyma;
O! kraj to mały niby szyba⁴⁶ tarczy;
Lecz na grób wrogom przecież go wystarczy!

3.

W Atenach wrzawa! Perscy heroldowie
Stoją na rynku i w nieznannej mowie
Coś ciżbie⁴⁷ głoszą. Nikt ich nie zrozumiał.
Jeden Grek tylko, co po persku umiał,
Wstąpił na kamień i zaczął tłumaczyć
Na język swojski; a miało to znaczyć:
»Dariusz, król Persów i Medów⁴⁸, pan świata,
Na harde ludy plaga i zatrata,
Zsyła heroldów⁴⁹, by mu wasze plemię
Na znak poddaństwa dało wodę, ziemię,
A może da się pokorą przebłagać
I wstrzyma rękę, co ma Greków smagać«.

Za każdym słowem lud jako lew mruczał,
A potem śmiechem szyderczym zahuczał,
Plwał⁵⁰ w oczy Persom, szaty im rozdzierał,
Ciskał kamieniem; — Pers z trwogi umierał,
A lud jak rzeka ogromna w wylewie
Rwał ich ku sobie — szalał w srogim gniewie
I włócił ich drżących poza miasta bramy.
Tam między skalne przepaści rozłamy
Wtrącił heroldów i w ciemnię głęboką

Tłum, Gniew, Przemoc

⁴²jarzmo — rodzaj prymitywnej uprzęży dla bydła roboczego, przen.: niewola. [przypis edytorski]

⁴³zakować (daw.) — zakuć, skrępować za pomocą kajdan, łańcuchów. [przypis edytorski]

⁴⁴ostrymi pazury — dziś: ostrymi pazurami. [przypis edytorski]

⁴⁵pokolenie — tu: szczep, plemię. [przypis edytorski]

⁴⁶szyba (daw.) — krążek. [przypis edytorski]

⁴⁷ciżba — tłum. [przypis edytorski]

⁴⁸król Persów i Medów — Medowie i Persowie byli blisko spokrewnionymi ludami indoeuropejskimi, zamieszkującymi tereny ob. zachodniego Iranu. Medowie podporządkowali sobie Persów, a w VII w. p.n.e. w sojuszu z Babilończykami zniszczyli Asyrię i utworzyli potężne państwo. Cyrus II Wielki zjednoczył perskie terytoria plemienne, zbuntował się i w 550 p.n.e. pokonał króla Medów, swego dziadka, przejął jego państwo, po czym przyjął tytuł Wielkiego Króla, króla Persów i Medów, używany przez kolejnych władców perskich. Pod władzą nowej dynastii Medowie byli traktowani na równi z Persami. Staroż. Grecy zwykle nie rozróżniali Persów i Medów i oba ludy nazywali Medami. [przypis edytorski]

⁴⁹herold — tu: wysłannik, posłaniec. [przypis edytorski]

⁵⁰plwać (daw.) — pluć. [przypis edytorski]

Puścił za nimi w ślad ciekawe oko;
W dzikiej radości aż zębami zgrzytał,
Widząc, jak Pers się po urwiskach chwycił
I czepiał cierni, i okrwawiał ręce,
I wył jak szakal w przedśmiertelnej męce.
A potem — ścichło — potem jęk: — o skały
Już się ich czaszki w bryzgi roztrzaskały;
A lud zaciekły, zemstą rozjuszony,
Szydził, nad jamą stojąc pochylony:
»Tam pod dostatkiem i ziemi, i wody!
Jedzcie i pijcie!«⁵¹

Temistokles⁵² młody

Wystąpił z tłumu i rzecze: »Ojcowie!
Słuszną ponieśli karę heroldowie,
Lecz między nami jest Grek winowajca;
Niechaj więc ginie jak oni, jak zdrajca!
Niech więc i tego nie ominie kara,
Co plugawymi wyrazy⁵³ barbara⁵⁴
Dziś do niewoli wzywać nas się ważył.
Ojcowie! on nam język nasz znieważył!
On jego świętość pokalał i zbrukał,
Na hańbę naszą słowa w nim wyszukał.
Od kiedy przyszła z Olimpu⁵⁵ ta mowa,
Jeszcze tak w niej się nie wiązały słowa.
On nierozważnie o jej męty trącił
I czyste źródło mowy naszej zmaćcił«.

A w całym tłumie jeden okrzyk słyńie⁵⁶:
»W przepaść z nim! w przepaść! Niech ginie, niech ginie!«
I ciągną Greka; — on błaga ze łzami,
Żeby go razem nie grzebać z Persami,
Żeby nie mieszać jego wolnych kości
Z kośćmi sług podłych. W oznakę litości
Dwaj przyjaciele i bracia najszczerzi
Własną mu ręką rozplatali piersi.
On błysnął okiem w bezmownej podzięce
I umarł cicho, padłszy na ich ręce.

4.

Z czterech stron świata ciągną się zastępy,
Z czterech stron świata zlatują się sępy:
Medy z Egiptem, Pers z Indyjanami⁵⁷,

⁵¹ *Tam pod dostatkiem i ziemi i wody! Jedzcie i pijcie!* — wg Herodota (*Dzieje* VII 133) wysłanników króla Dariusza, żądających na znak poddaństwa ziemi i wody, Ateńczycy wrzucili w przepaść, a Spartanie do studni, każąc im, by sami je stamtąd wzięli dla swego króla. [przypis edytorski]

⁵² *Temistokles* (ok. 524–459 p.n.e.) — polityk i wódz ateński, twórca potęgi morskiej Aten; w przewidywaniu zagrożenia ze strony Persji przeforsował budowę floty ateńskiej; główny autor zwycięstwa Greków nad Persami w bitwie morskiej pod Salaminą. *Temistokles młody Wystąpił z tłumu i rzecze...* — opis na podst. jednozdaniowej wzmianki Plutarcha (*Żywoty równoległe. Temistokles* VI 2). [przypis edytorski]

⁵³ *plugawymi wyrazy* — dziś popr.: plugawymi wyrazami. [przypis edytorski]

⁵⁴ *barbar* — dziś popr.: *barbarzyńca* (z gr. *bárbaros*): u staroż. Greków określenie nie-Greka, człowieka należącego do obcej kultury i posługującego się językiem innym niż grecki; początkowo słowo to miało charakter neutralny, dopiero później zaczęło oznaczać przedstawiciela niższej kultury, niecywilizowanego, prymitywnego i okrutnego. [przypis edytorski]

⁵⁵ *Olimp* — góra w Grecji, tradycyjnie uważana za siedzibę bogów. [przypis edytorski]

⁵⁶ *słyńać* (daw.) — dać się słyszeć, rozbrzmiewać. [przypis edytorski]

⁵⁷ *Indyjanie* — dziś popr.: Indowie, mieszkańcy staroż. Indii. [przypis edytorski]

Słowo, Kara

Wolność, Służalczość,
Śmierć

Wojna

A Artafernes⁵⁸ i Datys⁵⁹ wodzami.
Aż wicher⁶⁰ się zrywa od wiania buńczuków⁶¹
I gwar powstaje od pochrzęstu łuków,
Od końskich kopyt ziemia poczerniała,
Tak wielka koni i ludzi nawała.
Można by nimi podbić cały świat ten,
A tam krzyk tylko: »Do Aten! Do Aten!!«

I mają rozkaz surowy wodzowie
Żadnej ateńskiej nie przepuszczać głowie
I wiele, wiele przysposobić⁶² łyków⁶³ —
Tyle w Atenach wezmą niewolników.

Ciągną szarańczę⁶⁴. Z pięknego Miletu⁶⁵
Zostały jeno ogryzki szkieletu.
Na szyjach niewiast szczybiły się miecze;
Chodzono w zakład⁶⁶, kto więcej wysiecze.
Naksos⁶⁷ w płomieniach, nad nią dymy w chmurach,
A starce z dziatwą chronią się po górach.
Morska Eubea⁶⁸ w perzynie⁶⁹ osiadła;
Harda Eretria⁷⁰ do ziemi przypadła;
I cała Grecja struchlała i zbladła.

Wojna

5.

W Atenach trwoga; lud tłumem się zbiera,
Milczy i smutnie po sobie spoziera⁷¹.
Wierny swój naród opuściły bogi
I do wyboru dały mu dwie drogi:
Łańcuch i hańba — lub śmierć i mogiła!

⁵⁸*Artafernes* (VI/V w. p.n.e.) — tu: syn perskiego namiestnika Sardes o tym samym imieniu, bratanek króla Dariusza Wielkiego; w 490 p.n.e. razem z Datysem dowodził wyprawą karną przeciw Atenom i Eretrii za ich wsparcie dla powstania jońskiego; w 480 p.n.e. dowodził Lidyjczykami i Myzyczykami podczas drugiej inwazji perskiej na Grecję. [przypis edytorski]

⁵⁹*Datis* (VI/V w. p.n.e.) — medyjski możnowładca, jeden z dowódców perskiego króla Dariusza I Wielkiego; w 494 p.n.e. dowodził kontrofensywą przeciw powstańcom jońskim; w 490 p.n.e. razem z Artafernesem dowodził wyprawą karną przeciw Atenom i Eretrii za ich wsparcie dla powstania jońskiego. [przypis edytorski]

⁶⁰*wicher* — dziś: wicher. [przypis edytorski]

⁶¹*buńczuk* — drzewce zakończone kulą lub grotem, ozdobione końskim włosiem, symbol władzy w wojskach tatarskich, kozackich i tureckich. [przypis edytorski]

⁶²*przysposobić* — przygotować. [przypis edytorski]

⁶³*łyko*, zwykle w lm: *łyka* — sznury, więzy. [przypis edytorski]

⁶⁴*szarańcza* — owad przypominający pasikonika, szkodnik upraw, wędrujący w ogromnych rojach i pożerający roślinność; tu przen.: chmara. [przypis edytorski]

⁶⁵*Milet* — staroż. greckie miasto na zach. wybrzeżu Azji Mniejszej; od poł. VI w. pod władzą Persów, w 499 p.n.e. stanęło na czele powstania jońskiego; w 494 p.n.e. po przegranej bitwie morskiej pod Lade zostało zdobyte przez wojska perskie i zburzone do fundamentów, a jego mieszkańcy sprzedani w niewolę. [przypis edytorski]

⁶⁶*chodzić w zakład* (daw.) — dziś: chodzić o zakład, zakładać się o coś. [przypis edytorski]

⁶⁷*Naksos* — największa wyspa archipelagu Cyklady na M. Egejskim; w 499 p.n.e. bezskutecznie oblegana przez Persów, wspomaganych przez greckich Jonów i wygnanych z Naksos arystokratów (niepowodzenie tej wyprawy stało się bezpośrednią przyczyną wybuchu powstania jońskiego); w 490 p.n.e. zdobyta przez Persów, którzy spalili miasto i świątynie oraz wywieźli wszystkich, którym nie udało się uciec w góry. [przypis edytorski]

⁶⁸*Eubea* — druga co do wielkości z wysp greckich, położona naprzeciw wschodnich wybrzeży środkowej Grecji. [przypis edytorski]

⁶⁹*perzyna* (daw.) — zgliszca, pogorzeliśko. [przypis edytorski]

⁷⁰*Eretria* — staroż. greckie miasto-państwo na wyspie Eubei; z powodu udzielenia pomocy greckim powstańcom stało się jednym z głównych celów perskiej ekspedycji karnej: w 490 p.n.e. zostało zdobyte, świątynie splądrowano i spalono, a ludność wywieziono do Persji. [przypis edytorski]

⁷¹*spozierać* — spoglądać. [przypis edytorski]

A jedni szepcą: »Nieprzyjaciół siła^{72!}
Na cóż się przyda ofiara i męstwo?«,
A drudzy krzyczą: »Śmierć albo zwycięstwo!«.
Śród nich Milcjades⁷³ jak zesłannik bogów,
Jak ona⁷⁴ Pytia⁷⁵ z delfickich trójnogów,
Słowem podźwiga zwątpiałego ducha.
Lud go otoczył — zwiesił skroń i słucha.

»Kto chce być sługą, niech idzie, niech żyje,
Niech sobie powróż okręci o szyję,
Niech własną wolę na wieki okielza,
Pan niedaleko — niech do niego pełza!
I tam, głaskany, a potem wzgardzony,
Niechaj na progach wybija pokłony,
Niech jak pies głodny czołga się bez końca
Za pańską nogą, która nim potrąca.
A my zostaniemy! My w nieszczęściu razem,
Albo wytępić wrogów tym żelazem
Lub za najświętszą wielkich bogów wolą
W grobie się wolni schronim przed niewolą.
Na naszej skroni tylko z laurów wieniec
Lub bladeść trupia — nie wstydu rumieniec!

Sługa, Niewola

Wy się trwożycie tą liczbą ogromną?
I tą przemocą, co się zda niezłomną?
Cóż jednak znaczy taka ćma⁷⁶ motłochu,
Wylęgła z prochu, czołgająca w prochu,
Którą do boju popędzają biczem,
Aby nie pierzchła przed wolnych obliczem?

Jakaż nad nami może mieć przewagę
Zgięty niewolnik, którego odwagę⁷⁷
Nikt nie ocenia, co bez łez umiera,
A gdy zwycięży, całą sławę zbiera
Żelazna ręka, co go w bój wypycha,
A którą prawo nie włada, lecz pycha.

A nas, nas wielkich praoców posągi,
Do świetnych czynów wzywając jak ongi⁷⁸,
Długim szeregiem ogrodziły rynek,
Ażeby sędzić każdy nasz uczynek,
Aby nas gromić marmurową twarzą,
Jeżeli wrogi ziemię ich znieważą.

A nas, nas wszystko do boju porywa:
Każda piędź⁷⁹ ziemi mogiłami żywa,

⁷²siła (daw.) — dużo, mnóstwo. [przypis edytorski]

⁷³Miltiades (ok. 554–488 p.n.e.) — polityk i wódz ateński, dzięki któremu wojska ateńskie pokonały pod Maratonem ekspedycyjną armię perską. [przypis edytorski]

⁷⁴ona, onej (daw.) — ta, tej (owa, owej). [przypis edytorski]

⁷⁵Pytia — kapłanka świątyni Apollina w Delfach w starożytnej Grecji, słynąca z niejasnych przepowiedni, które wygłaszała wśród dymów i oparów wydobywających się ze skalnej pieczary; przed wieszaniem żuła liście laurowe, wróżyła, siedząc na trójnogu. [przypis edytorski]

⁷⁶ćma (daw.) — tu: chmara, mnóstwo. [przypis edytorski]

⁷⁷którego odwagę Nikt nie ocenia — dziś popr. składnia: którego odwagi nikt nie ocenia (nie docenia). [przypis edytorski]

⁷⁸ongi a. ongiś (daw.) — niegdyś, dawniej. [przypis edytorski]

⁷⁹piędź — dawna jednostka długości równa ok. 20 cm; pierwotnie odległość między końcem kciuka i małego palca rozwartej dłoni; tu: najmniejszy nawet skrawek ziemi. [przypis edytorski]

To jasne niebo, co niesie w obłoku
Cienie poległych, widne⁸⁰ duszy oku,
I cała przeszłość, ta przeszłość wiekowa,
Co w swoim łonie tyle sławy chowa!

Bogowie z nami! Jedno nasze ramię
Tysiąc najemców⁸¹ zgruchoce i złamie.
Bogowie z nami! Oni nas prowadzą!
Oni nam siłę Tytanów⁸² nadadzą!
Niechże nas wspiera ich błogosławieństwo!«

A lud wykrzyknął: »Śmierć albo zwycięstwo!«
I wśród radości weselnych okrzyków
Posłał do Sparty⁸³ i do Platejczyków⁸⁴
Prosić pomocy.

Odmówiła Sparta,
Bo jej zabrania święta ustaw karta,
Co jest wyrocznią przy wszelkim obrządku,
Na bój wyruszać w księżycą początku⁸⁵.
Ale Platea, nie bacząc na gwiazdy,
Przysłała zbrojny hufiec dzielnej jazdy.

6.

Nad Maratonem⁸⁶

Wzniosło się niebo zarzewiem czerwonym.
Nad Maratonem przeciągają sępy,
Siadły na skalach i dziób ostrzą tępy.
Bijąc skrzydłami, niecierpliwie kraczą,
Rychło⁸⁷ też ścierwo na polu obaczą.

Ptak, Walka, Trup

A przeciw Persom stoi garstka ludzi.
Persom się zdaje, że ich oko ludzi;
A gdy poznali istotę zjawiska,
Zagrzmiał w ich szykach śmiech urągowiska⁸⁸.
Med pomrukuje: »Szaleni! Szaleni!
Jeden na tysiąc! my niezwycięzeni!«

Odwaga, Wróg, Szaleństwo

⁸⁰widny (daw.) — widoczny. [przypis edytorski]

⁸¹najemca (daw.) — najemnik, żołnierz najemny, [przypis edytorski]

⁸²tytani (mit. gr.) — bogowie z pokolenia olbrzymów poprzedzającego bogów olimpijskich. [przypis edytorski]

⁸³Sparta — stolica potężnego staroż. miasta-państwa w pld. Grecji, na Peloponezie, w VII–IV p.n.e. dominującej potęgi lądowej w Grecji. [przypis edytorski]

⁸⁴Platejczy — mieszkańcy staroż. greckiego miasta Plateje w środkowej Grecji, na granicy Beocji i Attyki; od VI w. p.n.e. wierni sojusznicy Aten. [przypis edytorski]

⁸⁵Odmówiła Sparta, Bo jej zabrania święta ustaw karta (...) Na bój wyruszać w księżycą początku — odnosiło się to tylko do okresu Karnejów, najważniejszego święta spartańskiego, obchodzonego ku czci Apollina Karnejkiego w dniach 7–15 księżycowego miesiąca Karnejos; w czasie tych świąt prawo religijne zabraniało Spartiatom prowadzenia działań wojennych aż do najbliższej pełni księżycy; posłaniec dotarł z Aten już następnego dnia od wyruszenia, w dziewiątym dniu od nowiu, a zatem trzeciego dnia święta. [przypis edytorski]

⁸⁶Maraton — niewielka miejscowość w Grecji, na wybrzeżu Attyki, na pln.-wsch. od Aten; we wrześniu 490 p.n.e. pod Maratonem wyładowała armia perska, kilka dni później pokonana przez Ateńczyków (wspieranych przez Platejczyków) pod dowództwem Miltiadesa; ocalali z klęski Persowie uciekli na statki i popłynęli w stronę Aten, a wojsko ateńskie wysłało posłańca z wiadomością o zwycięstwie i forsownym marszem wróciło do pozostawionego bez obrony miasta; Persowie, widząc przed murami Aten wojsko, przygotowane do odparcia wroga, przerwali ekspedycję i zawrócili. [przypis edytorski]

⁸⁷rychło (daw.) — prędko, wkrótce, niebawem. [przypis edytorski]

⁸⁸urągowisko — drwienie z kogoś, wyszydzenie. [przypis edytorski]

Greccy wieszczkowie dobrą wróżbę głoszą;
I na znak dany miecze się podnoszą,
Noga wprzód sunie, mur się tworzy z tarczy;
Od strony Medów już milion strzał warczy,
Już się zbliżają, już ku sobie biegną,
Szczęk, jęk, kurzawa...

Walka

Niech ich bogi strzegą!

7.

W Atenach pusto. Kto mógł miecz podźwignąć,
Już ojca swego w boju chciał wyścignąć.
W nagłej potrzebie dla kraju posługi
Rzucano skarby, warsztaty i pługi;
Nawet swych mędrców uczniowie odbiegli
I za kraj może w tej chwili poległ.
I każdy ziszczal⁸⁹ nie słowem, lecz czynem,
Że niewyrodnym był ojczyzny synem.
W Atenach pusto. Śród obszaru miasta
Pozostał starzec, ślepiec i niewiasta.
A kto mógł, patrzył w trwożnym niepokoju,
Czy nie obaczy co od strony boju.
Nic, nic nie widać. I słońce zagasło
I gwiazdy... Cyt — cyt — coś w pobliżu wrzasło...
Prędkimi kroki ktoś po bruku bije
I woła: »Tchu! Tchu! Głosu! Grecja... żyje!
Cześć! Cześć! Milcjades!... Tchu!... Zwycięstwo z nami!«
Kobiety z domów wyszły z pochodniami...
Z gałązką lauru Grek ulicą bieżył
I padł, wołając: »Zwy-cięstwo!« — Już nie żył.
A lud się ciśnie, podnosi mu głowę,
Rozrywa zbroję: — całe ciało zdrowe!
Ni śladu rany.

Wiadomość, Zwycięstwo

8.

Na pobojuwisku,
Po całodziennym morderczym igrzysku,
Po krwawym trudzie, po stoczonej wojnie,
Tysiące ludu usnęły spokojnie.
Grecy z Persami, na jednym posłaniu
Leżą bez gniewu w wiecznym pobrataniu.
A przy nich kruki skaczą i godują⁹⁰,
I schryplym głosem braci swych zwołują.

Walka, Śmierć, Ptak

Z jednego Greka kruk ciało wyrывa;
Grek konający tak do niego śpiewa:
»O szarp, szarp serce, niech już zaumiera!
O pij, pij kruk, krew to bohatera!
Szarp, pij, a dziób twój jak ramię urośnie!«

⁸⁹ziszczać — spełniać, urzeczywistniać. [przypis edytorski]

⁹⁰godować (daw.) — ucztować. [przypis edytorski]

Niewiasty greckie śpiewają żałośnie,
Nad każdym trupem chylą się z kagańcem⁹¹,
Czy okrytego nieprzyjaciół szanćcem⁹²
Nie ujrzą ojca, kochanka lub męża...

Wschodzący księżyc bije w lustr⁹³ oręża;
To Sparta idzie — obaczyć ciekawa,
Gdzie się toczyła Aten walka krwawa,
Gdzie Med okrutny, co swe straszne imię
Obwieszczał Grekom w krwi, w pożarów dymie,
Teraz bezwładny snem spokojnym drzymie.

r. 1844

ZAKOŃCZENIE⁹⁴

Błogosławiony, kto w chwili zwątpienia
Duchem nie spada, ale się przemienia
W onego⁹⁵ orła, co pioruny dzierży,
Pewny zwycięstwa, gdziekolwiek uderzy.

Odwaga

Błogosławiony, kto się trupem kładzie,
By dumnej nodze stanąć na zawadzie,
Kto z próżną dłonią, poświęceniem silny,
Bez trwogi czeka na cios nieomylny.

Błogosławiony, kto po niej⁹⁶ w żalobie
W świetnej przeszłości zakopie się grobie;
On tam niejedną wielką myśl wygrzebie,
Co będzie bronią i tarczą w potrzebie.

⁹¹kagańiec (daw.) — kaganek, lampka w formie miseczki z uchwytem i dziobkiem wypełnionej tłuszczem, najczęściej olejem. [przypis edytorski]

⁹²szanćcem — umocnienie obronne, wał; tu przen. [przypis edytorski]

⁹³lustr (daw.) — lustro, zwierciadło; połysk, blask. [przypis edytorski]

⁹⁴Zakończenie — w. 321–332, stanowiące zakończenie, zamykały pierwotny rękopis. Na rękopisie tym *Das k. k. Bücher-Revisionsamt* [cesarsko-królewski urząd cenzury; red. WL] umieścił klauzulę: *Imprimatur omissis deletis* (wolno drukować z opuszczeniem ustępów przekreślonych). Otóż ten ustęp przekreślony podaje się obecnie na swoim miejscu. Cenzura przekreśliła go najwidoczniej dlatego, iż wyjaśniał poniekąd alegorię utworu, który w Grekach chciał widzieć Polaków, jakimi być powinni, aby zwyciężyli. [przypis redakcyjny]

⁹⁵on, onego (daw.) — ten, tego (ów, owego). [przypis edytorski]

⁹⁶po niej w żalobie — w domyśle: po ojczyźnie. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**.

Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/ujejski-maraton/>

Tekst opracowany na podstawie: Kornel Ujejski, Wybór poezyj, Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1924.

Wydawca: Fundacja Wolne Lektury

Publikacja zrealizowana w ramach biblioteki Wolne Lektury (www.wolnelektury.pl).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Wojciech Kotwica.

ISBN 978-83-288-7946-1

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.